

1921 ruhu!

1921 Anayasası'nı -ilan edildiği zamandan ve zeminden koparıp çarpıtarak- Cumhuriyete karşı bir silah olarak kullanmak istiyorlar. Ancak, "1921 ruhu" dedikleri o ruh, saray saltanatını yıkıp Cumhuriyeti kuran ruhtur; Cumhuriyete karşı kullanılamaz.

AKP'li Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yeni bir anayasa yapmaktan söz etmesi üzerine, "**Yeni anayasanın 1921 Anayasası ruhuyla yapılacağını**" söyleyenler oldu. Atatürk Cumhuriyetine karşı "**İkinci Cumhuriyetçiler**" öteden beri 1921 Anayasası'nı idealleştirmişlerdir. Bugün aynı şeyi "**Siyasal İslamcılar**" yapmaktadır.

Peki, ama 1921 Anayasası nedir? Neden ve nasıl ilan edilmiştir? Kimilerinin 1921 Anayasası aşkının sırrı nedir? "**1921 ruhu ile anayasa yapmaktan**" söz edenler aslında neyi kastetmektedirler?

İşte 1921 ruhunun gerçek yüzü!

OLAĞANÜSTÜ, SAVAŞ ANAYASASI

Yıl 1920, Anadolu ateşler içinde yanmaktaydı: Bir taraftan İngiliz destekli **Yunan işgal kuvvetleri**, Anadolu içlerine doğru ilerlemekte, diğer taraftan **Osmanlı Saray Hükümeti**, Kurtuluş Savaşı karşısı fetvalarla, bildirilerle, Hilafet Ordularıyla, Aznavurlarla kardeşi kardeşe düşürmekteydi. 16 Mart 1920'de İtilaf devletleri İstanbul'u işgal etmişti. 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması imzalandıktan sonra 12 Ağustos 1920'de İzmir'de, 26 Eylül 1920'de de Trakya'da Yunan idaresi kuruldu. 4 Eylül 1920'de Gediz Yunanlarca işgal edildi. 5 Eylül 1920'de İkinci Yozgat İsyanı patlak verdi. 2 Ekim 1920'de Konya'da Delibaş Mehmet ayaklandı. 3 Ocak 1921'de Çerkez Ethem Yunan tarafına geçti. 6-10 Ocak 1921'de Yunan ordusuna karşı I. İnönü Savaşı kazanıldı. İşte 1921 Anayasası böyle bir savaş ortamında hazırlandı.

Peki, ama böyle bir ortamda neden bir anayasaya ihtiyaç duyuldu? Çünkü Kurtuluş Savaşı, "**haklı**" ve "**hukuklu**" bir mücadeleydi. **Atatürk**, Kurtuluş Savaşı'nı hep yasal zeminde, hukuka ve milli iradeye dayanarak yürütmek istedi.

Çok daha önemlisi, 23 Nisan 1920'de açılan TBMM, İstanbul Saray Hükümeti'nin dışında Ankara'da, milleti temsil eden **yeni bir siyasal otorite** olarak ortaya çıkıyordu. Bu yeni siyasal otoritenin yeni bir anayasaya ihtiyacı vardı.

Saray Saltanatına Karşı Millet Egemenliğini Sağlayan Anayasa

TBMM açıldıktan birkaç ay sonra Meclis Başkanı Atatürk'ün isteği ile yeni anayasa çalışmalarına başlandı. Önce 13 Eylül 1920'de Atatürk'ün hazırladığı “**Halkçılık Beyannamesi**” milletvekillerine dağıtıldı. Sonra 18 Eylül 1920'de TBMM'de “**Halkçılık Programı**” okunup incelenmek üzere özel bir komisyona verildi. İşte 1921 Anayasası bu “**Halkçılık Programına**” dayanılarak hazırlandı. (*Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 9, s.324-327*)

TBMM, 4 ay süren çalışmalardan sonra 20 Ocak 1921'de “**Teşkilat-ı Esasiye Kanunu**” adlı **1921 Anayasası'nı** kabul etti. (Kanun No: 58).

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (20 Ocak 1921 Anayasası) orijinal metin. Birinci sayfa, “Madde 1: Hakimiyet bilakaydüşart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.”

1921 Anayasası ile saray saltanatının yerini millet egemenliği alıyordu. Ancak yüzyılların alışkanlığıyla o günlerde hâlâ halife padişaha sahip çıkanlar vardı. Kurtuluş Savaşı sırasında onları da ürkütmemek gerekiyordu. Bu nedenle **Atatürk**, açıkça söylemediği bazı gerçekleri meclis gizli oturumlarında söylüyordu. Örneğin, 25 Eylül 1920 tarihli gizli oturumda, anayasa görüşmeleri sırasında, “**vatan ve milletin bağımsızlığı için çalışırken**” halife ve padişahı bu kadar çok konuşmanın gereksiz olduğunu belirterek “**Eğer amaç bugünkü halife ve padişaha olan bağlılığı bir daha söyleyip belirtmekse, bu kişi haindir; düşmanların vatana ve millete kötülük yapmakta kullandıkları maşadır**” dedi. (*TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.4, 25 Eylül 1336 (1920), s. 135*)

1921 Anayasası, “**Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir; idare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır**” diyen 1. maddesi ile Türkiye'de hem “**fiilen**” hem de “**hukuken**” cumhuriyeti kurdu. 1921 Anayasası'nda 29 Ekim 1923'te yapılan değişiklikle cumhuriyetin adı konuldu. (*Taha Parla, Türkiye'de Anayasalar, s. 9*)

1921 Anayasası'nın 2. maddesindeki “**Yürütme Gücü ve Yasama Yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve toplanır**” hükmüyle yasamanın üstünlüğü ilkesi getirildi. “**Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını taşır**” diyen 3. maddesi ile meclis hükümeti (güçler birliği) sistemi kuruldu.

1921 Anayasası'na göre milletvekili seçimleri 2 yılda bir yapılacaktı. Parlamento tek meclisten oluşacaktı.

Anayasaya göre meclisin bazı görevleri şunlardı: “**Dine ilişkin hükümlerin (ahkâm-ı şeriyenin) yerine getirilmesi, bütün yasaların yapılması, değiştirilmesi, kaldırılması, anlaşma ve barış yapılması, savaş kararı verilmesi gibi temel haklar...**” (Madde 7)

Böylece **1921 Anayasası**, Osmanlı halife padişahının ve Osmanlı Saray Hükümeti'nin “**siyasi**”, “**hukuki**” hatta “**dini**” tüm yetkilerini elinden alarak milletin gerçek temsilcisi durumundaki TBMM'ye vermiş oldu. Anayasada, halife padişaktan tek kelimeyle bile söz edilmiyordu. 7. madde ile hükümdarlık hakları TBMM'ye aktarılıyordu. 5 Kasım 1921'de “**Osmanlı**” deyimini anayasaya aykırı görülerek yerine “**TBMM Hükümeti'ne bağlı kişi**” ifadesinin kullanılmasına karar verildi. (*Mahmut Goloğlu, Cumhuriyete Doğru, s. 73*). 30 Ekim 1922'de Osmanlı'nın ortadan kalktığını ilan eden 307 no.lu meclis kararı, 1921 Anayasası'na dayanarak alındı. 1 Kasım 1922'de de 308 no.lu meclis kararında “**(Türk Milleti) Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu çıkararak onun 1. maddesi ile hâkimiyeti padişaktan alıp millete vermiştir**” denilip saltanat kaldırıldı. (*Parla, s. 9*)

Çok açıkça görüldüğü gibi 1921 Anayasası saray saltanatını yıktı, millet egemenliğini; cumhuriyeti kurdu. Peki, ama bugün Atatürk Cumhuriyetine karşı olanların 1921 Anayasası'na sarılmalarının nedeni nedir?

1921 Anayasası'nı Kutsamak!

Her şeyden önce 1921 Anayasası, 23 madde ve 1 ek maddeden oluşan (**23+1**), 3 dosya kâğıdını doldurmayan çok kısa ve geçici bir anayasadır.

1921 Anayasası, temel hakları, yasama, yürütme, yargı yetkilerinin kullanılmasını ve devlet örgütünü her yönüyle açıklayan bir anayasa değildir. Bu anayasada önsöze, hak ve özgürlüklere, yargı organlarına ve değiştirilme yöntemine yer verilmemiştir. Anayasalarda bulunması gereken geleneksel bölümlerden yalnızca birine, (devletin kuruluşuna) yer verilmiştir. (*Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi. 2. Kitap, s. 254,255; Parla, s.9*)

Görüldüğü gibi, temel hak ve özgürlüklere yer vermeyen, meclis hükümeti sistemini, güçler birliği ilkesini esas alan bu kısa ve geçici savaş anayasası eksiksiz veya mükemmel bir anayasa değildir. Peki, ama ilanından 100 yıl sonra Atatürk Cumhuriyetine karşı olanlar niye bu anayasaya sarılıyorlar?

Madde madde sıralamam gerekirse:

1- Bu anayasa ilan edilirken cumhuriyet henüz ilan edilmemiştir ve cumhuriyetin temel niteliklerinden söz edilmemektedir. Devletin resmi dili, bayrağı, marşı, vatandaşlık tanımı, ülkenin başkenti, Atatürk ilkeleri de henüz anayasada yoktur.

2- Bu anayasaya göre meclisin görevlerinden biri “**dini hükümlerin uygulanmasıdır.**” (Madde 7). Yani bu anayasa laik değildir.

3- Anayasanın 10- 21 maddeleri yerel yönetimlerle ilgilidir. 11. maddeye göre “**İl, yerel işlerde manevi kişiliğe ve özerkliğe sahiptir. İç ve dış siyaset, dini, adli, askeri işler ve uluslararası ekonomik ilişkiler ve birçok ili ilgilendiren işler dışında hükümetin önerisi üzerine BMM'de çıkarılacak yasalar gereğince vakıf, medrese, eğitim, sağlık, iktisat, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım işlerini düzenlemek il kurullarının yetkisi içindedir.**” Böylece yerel yönetimlere bazı konularda belli şartlarda “özerk” hareket etme yetkisi verilmiştir.

İşte bu nedenlerle bugün, “**1921 ruhu ile yeni bir anayasa hazırlamaktan**” söz edenler, cumhuriyetin ve temel niteliklerinin yer almadığı; Atatürk ilkelerinin özellikle laikliğin olmadığı, hak ve özgürlüklere, millet tanımına yer verilmeyen, buna karşın “**yerel özerkliğin**” söz konusu olduğu bir anayasadan söz etmektedirler.

Peki, ama yukarıdaki özellikleriyle 1921 Anayasası, Cumhuriyet karşıtları gibi yorumlanabilir mi?

Tek tek gidelim!

Her ne kadar 1921 Anayasası ilan edilirken anayasada “**cumhuriyet**” ifadesi geçmese de anayasanın “**Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir**” diyen 1. maddesi ile bu anayasa “**fiilen**” ve “**hukuken**” cumhuriyeti hazırlamıştır. Nitekim 1922'de bu anayasaya dayanarak **saray saltanatına** son verilmiştir. Ayrıca 29 Ekim 1923'te yapılan bir değişiklikle bu anayasanın 1. maddesine “**Türkiye Devleti'nin hükümet şekli cumhuriyettir**” 2. maddesine de “**Resmi dili Türkçedir**” ifadeleri eklenmiştir. Dolayısıyla 1921 Anayasası içinde cumhuriyeti ve resmi dili barındırır.

1921 Anayasası laik değildir. Bu anayasaya göre “**dini hükümleri uygulamak meclisin görevidir.**” Ayrıca 29 Ekim 1923'te bu anayasanın 2. maddesine “**Devletin dini İslam'dır**” maddesi eklenmiştir. Ancak bu anayasanın laik olmaması, istenen bir durum değil, tamamen dönemin koşullarıyla ilgili geçici bir durumdur. **Atatürk** Nutuk'ta 1921 Anayasası'nı hazırlayanlara bizzat başkanlık ettiğini, yaptıkları kanuna “**şeri hükümler**” deyimini koymamak için çok çalıştıklarını belirtir. **Atatürk** yine Nutuk'ta “**Devletin dini İslam'dır**” maddesinin anayasada neden yer aldığını da şöyle açıklar: “**Yeni Teşkilatı Esasiye Kanunu yapılırken, laik devlet deyiminden dinsizlik anlamı çıkarmak eğiliminde olanlara ve bundan yararlanmak isteyenlere fırsat vermemek için, kanununun 2. maddesini anlamsız kılan bir deyim sokulmasına göz yumulmuştur... Yeni Türkiye Devleti'nin ve Cumhuriyet rejimimizin çağdaş karakteriyle bağdaşmayan bu deyimler, inkılap ve Cumhuriyetin o gün için sakıncalı**

görmediği tavizlerdir. Millet bu fazlalıkları, anayasamızdan ilk fırsatta kaldırmalıdır.” (Mustafa Kemal (Atatürk), Nutuk, s. 564-566)

Nitekim 1924 Anayasası'nda da yer alan **“bu fazlalıklar”** ilk fırsatta anayasadan kaldırılacaktı. 10 Nisan 1928'de yapılan anayasa değişikliği ile **“dini hükümler”** ve **“Devletin dini İslam'dır”** maddeleri anayasadan çıkarıldı. **“Vallahi”** sözcüğü de **“Namusum üzerine söz veriyorum”** şeklinde değiştirildi. 1937'de de **laiklik** anayasa girdi. Böylece anayasa adım adım laikleştirildi.

1921 Anayasası'nın özellikle 11. maddesinde yer alan **“yerel özerlik”** konusuna gelince; öncelikle bu anayasada kastedilen **“yerel özerklik”**, belli alanlarla sınırlandırılmıştır ve tamamen TBMM'nin kontrolündedir. Ayrıca anayasanın 22. ve 23. maddeleriyle kurulması öngörülen **“Genel Müfettişlik”** ile iller, merkezi yönetimin denetimine alınmıştır. **“Genel Müfettişlerin, yerel yönetimlere ait görevleri ve kararları sürekli denetleyecekleri”** belirtilmiştir.

Prof. Şerafettin Turan'ın ifadesiyle, bu yerel özerklik, **“Belirli alanlarda il kurulları aracılığıyla yürütülecek sınırlı bir özerkliktir. Üstelik anayasada yer alan bu yerel özerkliğin kullanılabilmesi için TBMM'nin özel bir yasa çıkarıp söz konusu kurullara yetki vermesi de zorunludur... Eğer TBMM anayasada bulunan bu hükmün uygulanması için gereken yasaları çıkarmaz ya da o madde anayasadan çıkarılacak olursa özerklik olanağının da yasal dayanağını yitireceği, ortadan kalkacağı kuşkusuzdur. Nitekim öyle olmuştur.” (Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap, s. 111)**

İkincisi, 1921 Anayasası'nın **“İl, yerel işlerde manevi kişiliğe ve özerkliğe sahiptir”** diyen 11. maddesi, 1924 Anayasası'nda değiştirildi. Böylece 1921 Anayasası ile illere tanınan **“yerel özerklik”** 3 yıl içinde uygulanmadan kaldırıldı ve yerel yönetimlere yalnızca **“tüzel kişilik”** tanındı. (*Turan, 3. Kitap, s. 111*)

Diyeceğim o ki, 1921 Anayasası, olağanüstü savaş koşullarının 23 maddelik geçici anayasasıdır. **“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir”** diyerek saray saltanatını yıkıp laik cumhuriyeti hazırlayan anayasadır. Ancak hazırlandığı koşullar nedeniyle son derece eksiktir. **Cumhuriyeti kuranların yetersiz bulup 3 yıl içinde değiştirdikleri 1921 Anayasası'nın, 100 yıl sonra bugün kimilerince adeta “kutsal metin” olarak sahiplenilmesi manidardır.** Görülen o ki, Cumhuriyet karşıtları, anakronik bir yaklaşımla, 1921 Anayasası'nı, –ılan edildiği zamandan ve zeminden koparıp çarpıtarak- Cumhuriyete karşı bir silah olarak kullanmak istiyorlar. Ancak, **“1921 ruhu”** dedikleri o ruh, saray saltanatını yıkıp cumhuriyeti kuran ruhtur; cumhuriyete karşı kullanılamaz.

“Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.”

